

Sociologický model revolučního procesu (Pokračování)

JAROSLAV KREJČÍ

V druhém čísle tohoto ročníku jsme na základě průběhu tří historických revolucí (české, anglické a francouzské) dospěli k sociologickému modelu revolučního procesu, který — jak jsme blíže ukázali v pojmovém rozboru revoluce — charakterizuje kategorii revolučního procesu vertikálního, a to ještě s tím omezením, že tento revoluční proces není ovlivněn dotykem nějaké cizí civilizace.

V tomto článku se pokusíme nastinit *model revolučního procesu horizontálního*, tj. takové revoluce, jejímž hlavním cílem, resp. konečným výsledkem je *odtržení (osamostatnění) nějakého prostorově vymezeného společenství* od státu s jinou územní, popřípadě i etnickou základnou, přičemž ovšem dochází též k změnám společenské struktury. Jinými slovy, na rozdíl od revolučního procesu vertikálního, v němž jde především o změnu panující ideologie a politicko-ekonomické struktury (a tyto změny jsou prosazovány na celém území státu), jde při horizontálním revolučním procesu o rozpad dosavadního státního celku, přičemž případné změny politicko-ekonomické struktury a panující ideologie jsou prosazovány jen na území, které se revolucí osamostatnilo.

Takovéto osamostatnění zámořské země nebo podmaněného národa může být též záležitostí víceméně jednorázového aktu, ať už jednostranného, či oboustranné dohody (pod tlakem vnitřního napětí, resp. mezinárodní konstelace, popřípadě revoluce poměrně krátkodobé). Jednorázovost, event. krátkodobost takové akce vyžaduje ovšem přípravné podmínky vnitřní i vnější, které nejčastěji vznikají v důsledku války, jíž byla vládní moc panujícího státu citelně oslabena. Není-li tomu tak, je osamostatnění záležitostí obtížného revolučního řešení. Počáteční střetání nároků

vyúsťuje do plného revolučního procesu v časovém rozpětí několika dekád. Jako typické příklady takových horizontálních revolučních procesů lze uvést revoluci *nizozemskou* (1561—1609), *anglo-americkou* (1763—1783) a *hispano-americkou* (1810—1836).

Jak řečeno, horizontální revoluční proces je charakterizován *dvoji dimenzí*: prostorovou a strukturní. Tento dualismus problémových komplexů svádí někdy k přecenění té nebo oné stránky revolučního procesu¹. Z našeho hlediska, jimž je postižení společenského mechanismu, nezáleží však tolik na povaze jednotlivých obsahových prvků revoluční problematiky, jako na *průběhu* revolučního procesu. A v tomto směru vykazují všechny tři výše uvedené revoluce, charakterizované jako revoluční procesy horizontální, některé momenty, které jsou pro ně shodné a které je naopak zřetelně odlišují od revolučních procesů vertikálních, jak jsme je demonstrovali na průběhu české, anglické a francouzské revoluce.

U vertikálního revolučního procesu jsme jako první předpoklady revolučního náběhu konstatovali živelný posun majetku a vzdělání uvnitř třídní struktury společnosti a krystalizaci nové nespokojené třídy s pozměněnou hierarchií hodnot. K něčemu podobnému došlo i v případě revoluce nizozemské a obou revolucí amerických, jenže tyto skutečnosti samy o sobě nevytvořily ono napětí, které vyústilo v revoluční aktivizaci širokých vrstev obyvatelstva. Tento stav byl podmíněn činitelem mimo vlastní společenství, podnětem mateřské země, jejíž představitelé nějak zasáhli proti živelným tendencím v zemi, nebo byli natolik otřesení, že nemohli uchovat kontinuitu jejího vývoje. Tak intenzivnější prosazování španělských hos-

¹ Tak je tomu zejména při posuzování hlavního nervu revoluce anglo-americké. Srov. např. Herbert Aptheker, *The American Revolution 1763—1783*, New York 1960, kapitola 1, nebo Jacques Godechot, *France and the Atlantic Revolution*, angl.

překlad, New York—London 1965, s. 33n. Zajímavé poznatky v tomto směru přináší též Otto Voßler, *Die Amerikanischen Revolutionsideale in ihrem Verhältnis zu den Europäischen*, München—Berlin 1929.

podářských a církevních zájmů v Nizozemí po smrti Karla V, energičtější uplatňování suverenity anglického parlamentu a koruny vůči osadám v severní Americe po vyřazení francouzské konkurence, a také snaha Napoleonova režimu ve Španělsku prosadit svou autoritu v zámořských državách, jsou oněmi vnějšími činiteli signalizujícími začátek námi sledovaných revolucí. Můžeme proto říci, že u tohoto typu revolucí je *první fází vnější impuls*, který se projevuje ve formě zvýšeného nebo nelegitimního tlaku na sociální strukturu země.

Současné je však třeba podotknout, že všechny tři horizontální revoluce mají svou *předehru*. V Nizozemí je to vznik reformace (Lutherovo učení sem proniká již v roce 1518) a její diferencovaný rozmach související s vývojem třídních rozdílů v zemi. Drobné měšťanstvo vlámských měst bylo již od 14. století náchylné prosazovat své stavovské sebeurčení revoluční cestou a reformační vření druhé čtvrtiny 16. století poskytlo tomuto sklonu² ideologické posvěcení. Revolučnímu řešení bylo příznivé zejména učení novokřtěnců, jež svými sociálními účinky směřovalo k jakémusi typu konzumního komunismu. Represe (zavedení inkvizice a omezení samosprávy města Gentu) je stlačkovým důsledkem tohoto prvního, zatím značně diferencovaného revolučního náběhu. Novokřtěnecké hnutí, podobně jako krajní levice v revolučních procesech vertikálních, reaguje na svou drtivou porážku transfigurací svého poslání, a to z roviny vnější společenské nápravy do roviny vnitřního osobního zušlechťování a neodpirání zlému³. Vlastní revoluční proces v Nizozemí je pak ideologicky formován především reformací kalvínskou, jejíž poměr k sociálně ekonomické struktuře nejde do tak nepraktických důsledků jako u ideologie novokřtěnců, na druhé straně však není zatížen ekonomickým konzervatismem lutherským.

Anglo-americká revoluce je v jistém smyslu pokračováním anglické revoluce

17. století. Do amerických osad se přenáší hlavní tendence z mateřské země. V důsledku toho, že zámořským stěhováním dochází k selekci vitálnějších prvků, je v Americe silněji zastoupen independenty, nonkonformistický živel, který se v rámci poměrně značné autonomie amerických osad může uplatnit. Krajní levice transfigurovaná z levellerských a diggerských programů do sociálně méně vyhocené pozice kvakerů se přes svůj malý počet úspěšně uplatňuje rozsáhlou aktivitou gryndérskou (Pensylvánie)⁴.

Během anglické revoluce samé byly sympatie amerických osad rozděleny. Selsko-řemeslný Sever měl příznivý postoj zejména k revoluční levici, plantážnický Jih sympatizoval s dynastií. Toto rozdělení postojů k stěžejním otázkám sociálně ekonomické soustavy zůstalo trvalým rysem americké společnosti. Jak ukážeme v dalším výkladu, nebylo překonáno ani vítězným odbojem amerických osad, odbojem, během něhož rozdíl hospodářsko-politické koncepce ustoupily do pozadí před problematikou vztahů k mateřské zemi. Politicko-ekonomický protiklad zůstal latentní a propukl v plné síle teprve v občanské válce Severu proti Jihu (1861—1865), půl století po definitivním urovnání vztahu dvou prostorově oddělených komunit anglicky mluvícího lidu.

Náběh k roztržce mezi osadníky a mateřskou zemí začíná cca 50 let před vlastním vypuknutím sporu. Britské zákonodárství v letech 1719—1732, omezující výrobní sortiment amerických osad, a to nejen z důvodů obchodní konkurence, ale i s politickým záměrem, aby se osady nemohly ekonomicky osamostatnit⁵, vytváří předpoklady k stupňujícímu se napětí. Pro vznik revoluční situace je charakteristické, že těmito omezeními nebyl rozvoj amerického hospodářství zastaven, ale jen zpomalen a že podobná omezení byla v ostatních osadách evropských velmocí mnohem tíživější⁶. Protáhlý britsko-francouzský zápas o převahu v Severní Americe ovšem nedovoloval britské vládě

² Stalo se tak zejména v Gentu v letech 1539—1540. K sociálním bouřím došlo i v selských oblastech severovýchodní provincie (1534—1535).

³ Srv. zejména A. N. Cistozvonov, *Niděrlandskaja buržuaznaja revolucija XVI věka*, Moskva 1958, kapitola 1, a Henri Pirenne, *Les Anciennes Démocraties des Pays-Bas*, Paris 1917, s. 276—8.

⁴ Na historickou souvislost mezi hnutím levellersů a kvakery upozorňuje mimo jiné Eduard Bernstein, *Cromwell and Communism*, angl. překlad, Londýn 1930, s. 230n.

⁵ Usnesení britského parlamentu v tomto smyslu cituje Albert Pfister, *Die Amerikanische Revolution 1775—1783*, Stuttgart—Berlin 1904, s. 132. Po všechné objasnění britsko-amerických vztahů v oné době podává též Josef Susta, *Vznik Spojených států amerických a souvěká Anglie*, Dějiny lidstva, Praha 1939, díl 6, s. 513—520.

⁶ Srv. naše konstatování v Sociologickém časopise 2/1968 na s. 165, bod 1a a 1b.

uplatňovat s plným důrazem její prerogativy, což podstatně usnadňovalo politický i ekonomický rozvoj osad. Teprve definitivní vítězství Britů nad Francouzi obnažilo britsko-americký vztah a vyhrlo-tilo jej do ostrého zájmového protikladu.

Na ibero-americkém kontinentě je přede- hra neméně složitá. Španělský zábor širých oblastí střední a jižní Ameriky v 16. století nebyl všude doprovázen likvi- dační nebo zatlačení původního obyva- telstva. V oblastech starých indiánských civilizací (Aztéků, Májů a Inků) vedl k znevolnění tamního obyvatelstva a k po- stupnému míšení španělských osadníků s ním. První emancipační snahy v hispa- no-americké oblasti pramení právě ze snah indiánského, resp. rasově smíšeného obyvatelstva o větší uplatnění v politickém a hospodářském životě země⁷. Vyvrchole- ním těchto tendencí bylo povstání na úze- mí nynějšího Peru a Bolívie v letech 1780 až 1783; jeho cílem bylo vytvoření samo- statného království s potomkem Inků (Tupac-Amarú) v čele.

Nositelům vlastní hispano-americké re- voluce se však stává hlavně domorodé bě- lošské obyvatelstvo, ovlivňované zčásti osvícenskou filosofií, zejména však podní- cené příkladem úspěšné revoluce anglo- americké⁸. Jedině v Mexiku se mesticové, ba i Indiáni od začátku revoluce význa- mně podílejí na jejím průběhu a jejich účast posléze spoluvytváří předpoklady k pokračování revolučního procesu v ro- vině vertikální.

Období bezprostředního impulsu je růz- ně dlouhé. V Nizozemí a v Severní Ame- rice, kde vyplývá z přímého, byť částeč- nými ústupky *dočasně přerušovaného* *stlaku* územně vzdáleného suveréna, trvá přibližně deset let (v Nizozemí 1556—1566, v Severní Americe 1763—1773). Ve Špa- nělské Americe, kde je bezprostředním podnětem k dosazování funkcionářů bona- partské dynastie, trvá jen dva roky (1808 až 1810).

Vnější impuls vede ve všech třech pří- padech bezprostředně k výbuchu, který, jak ukážeme v dalším textu, není v celém revolučním procesu jediný a je naopak sledován dalšími reprízami.

První výbuch přináší ve všech třech

případech jen *krátkodobou úlevu*. V Ni- zozemí předložení manifestu „gézů“ mí- stokrálovně v Bruselu, doprovázené obra- zoboreckými boulemi ve městech, vede ještě téhož roku (1566) k částečnému uvolnění ideového monopolu a s ním spo- jené inkvizice, ale následující rok přináší již odvolání všech ústupků a Albovou vo- jenskou intervencí v roce 1568 nastává nové *období* tentokrátě ještě *intenzivněj- šího stlaku*, stupňovaného do ostrého kontrarevolučního teroru.

V Severní Americe lze pokládat za první výbuch tzv. čajovou bouří v Bostonu (1773). Na to následuje omezení občan- ských práv osadníků a dále omezení je- jich obchodu a rybolovu (Coercive Acts 1774—5).

Ve Španělské Americe je vývoj poně- kud odlišný, ačkoliv hlavní rysy jsou v podstatě stejné. První reakcí na uzur- paci trůnu v r. 1808 v mateřské zemi je svolání městských rad (ayuntamiento) ne- bo shromáždění (cabildo abierto) v hlav- ních městech ibero-amerických provincií. Tímto způsobem má být demonstrována loajalita k sesazenému králi, což však sou- časné zvyšuje vliv měšťanských vrstev na veřejné záležitosti. Většinou (s výjimkou Buenos-Aires) se však nedaří měšťanský režim stabilizovat.

V roce 1810 dochází k vlastnímu revo- lučnímu výbuchu, a to na dvou místech současně: ve Venezuele pod vedením Mi- randovým a v Mexiku pod vedením Hi- dalgovým. Obě povstání jsou neúspěšná a nastává stlak, jehož průběh je poněkud komplikován povoláním zástupců ibero- amerických osad do ústavodárného shro- máždění protibonapartistického Španělska v Cádiz (1810—1813). Porážka Napoleo- na a restaurace španělské dynastie nemo- hou již revoluční proces zastavit.

Druhý výbuch, jehož účinky teprve ro- zehrávají *úspěšný nástup revolučních sil*, nastává brzy po potlačení výbuchu prvé- ho. V Nizozemí se na tomto revolučním nástupu do jisté míry podílí vnější činitel. Roku 1572 uzavírá Anglie své přístavy nizozemskému odbojnému loďstvu, tzv. mořským gézům, což je nutí k zachycení na vlastní nizozemské půdě (Brill a Vlis- singen v Seelandu). Současně dochází

⁷ Srv. Pedro Henriquez Ureña, *A Concise History of Latin American Culture*, angl. překlad, Londýn 1966, s. 43n.

⁸ Společenské a ideové předpoklady hispano-

americké revoluce podrobně rozebírá Salvador de Madariaga, *The Fall of the Spanish-American Empire*, angl. překlad, Londýn 1947.

k úspěšné vojenské intervenci Viléma Oranžského, opírajícího se o nájemní vojsko, většinou cizího původu. Téhož roku shromáždění zástupců holandských stavů klade v Dordrechtu organizační základy nezávislého Nizozemí.

Podobně v severní Americe vyvolává stlak nový výbuch. Po porážce Britů u Lexingtonu roku 1775 následuje roku 1776 vyhlášení nezávislosti a deklarace lidských práv. Ve třinácti anglo-amerických osadách dochází k nástupu revolučních sil.

V Latinské Americe se situace diferencuje. Jinak probíhá revoluce v Mexiku a jinak v Jižní Americe. První výbuch v Mexiku měl lidový, radikální ráz. Jeho vůdcové, kněží Miguel Hidalgo (1810 až 1811) a José Maria Moleros (1812—1815), představovali zájmy širokých vrstev venkovského, především indiánského a smíšeného obyvatelstva, které sice zatím ještě nedozrálo do potence úspěšného sociálního vektoru, které však svou početní vahou dovedlo protáhnout povstání na plných pět roků⁹. Mezitím došlo ve Venezuele k druhému výbuchu pod vedením Šimona Bolívara (1812) a k vyhlášení samostatné republiky (1814), která však byla likvidována španělským protiútokem (1815).

V této fázi všech tří revolucí dochází k diferenciaci revolucionářů a v jejím důsledku k rozkmitu revolučních sil. Bě-

hem dosud pozorovaného průběhu revolučního procesu se vytvořilo několik pozic či směrů, které se podobají pozicím nám již známým z revolučního procesu vertikálního. Hlavní rozdíl je však v tom, že v horizontálním revolučním procesu nejsou revoluční strany tak vyhraněné (některé z nich občas splývají), a dále v tom, že v nich většinou vůbec nevystupuje krajní levice. Pokud se tak děje, jako v případě nizozemských novokřtěnců, spadá její politické vystoupení do před-revolučního období, do revoluční předehry.

Formaci hlavních směrů v námi sledovaných revolučních procesech lze načrtnout tak, jak to uvádí tabulka 1.

K tomuto třídění, v němž se uplatňuje především hledisko třídní (resp. stavovské), náboženské a etnické příslušnosti, jakož i osobní či rodové preference, je třeba podotknout, že *dílčím aspektem rozkmitu* je též *cizí intervence*; ta však, na rozdíl od revolučního procesu vertikálního, zakročuje vesměs ve prospěch revoluce, resp. ve prospěch některého z jejích směrů. Hlavním motivem zahraničního zákroku je snaha o oslabení mateřské země, která je konkurentem interventovým, popřípadě o zajištění mocenské pozice v odbojné zemi. Tento moment se uplatňoval zejména v Nizozemí, kde Francie i Anglie zasáhly několikrát (diplomaticky nebo vojensky) proti španělským

Tabulka 1

Směry	Nizozemí	Britská Amerika	Španělská Amerika
Kontrarevolucionáři	Španělé	Britové a loajalisté	Španělé
Revoluční pravice	Stavovští autonomisté	Umírnění	Konzervativci
Revoluční střed	Sekularisté Oranžisté	Radikálové konzer- vativci liberá- lové	Liberálové
Revoluční levice	Kalvinisté		Radikálové

⁹ Vývoj a problematiku tohoto lidového odboje výstižně uvádí Gerhard Bahlsen, *Mexiko*, Stuttgart 1961, s. 94n.

představitelům, vždycky však tak, aby si tyto velmoci zajistily podíl na kořisti. Akce nebyla ovšem nikdy vedena tak důrazně, aby mohla mít trvalejší úspěch. Zásahy cizích velmocí sice většinou komplikovaly situaci revolucionářů, současně však též oslabily pozici španělské vlády, takže aspoň nepřímou přispěly k úspěchu revoluce.

Zárok Francie, Španělska i Nizozemí ve prospěch severoamerického odboje (dochází k němu až v závěrečné fázi revoluce, od roku 1778) je naproti tomu jednoznačně kladným přínosem pro zdárný výsledek revoluce. Přesto, že anexní zájem francouzské vlády (znovuzískání ztracených osad v Americe) přicházel také v úvahu, územní odlehlost a — v tomto směru shodný — zájem Spojených států a Spojeného království však poměrně snadno francouzské snahy zhatily¹⁰.

Zahraniční účast v hispano-americké revoluci je v důsledku angažovanosti potenciálních partnerů v jiných oblastech odsunuta do pozdější, epilogové fáze. Revoluce vypukla v době, kdy všechny evropské mocnosti byly plně zaujaty bonapartovskou expanzivní fází francouzské revoluce a Spojené státy, které měly zájem na samostatnosti španělských osad v Americe, se v letech 1812–1814 vypořádávaly v posledním kole svého zápasu s Velkou Británií. Když se evropské poměry natolik konsolidovaly, že „Svatá aliance“ mohla uvažovat o zákroku ve prospěch Španělska (r. 1823), byla od tohoto záměru odvrácena rozhodným postojem Spojených států (Monroeova doktrína).

Revoluční rozkmit je nejvýraznější v Nizozemí a v Mexiku. V Nizozemí je komplikován jednak rozdíly etnickými (Valoni a germánští Nizozemci), jednak rivalitami obchodních center (zejména Amsterdam verus Antverpy) a vůbec partikularismem jednotlivých provincií, v nichž se ani za burgundské, ani za habsburské vlády nevytvořilo společné pouto národní nebo státní jednoty¹¹.

V Mexiku (podobně jako ve většině Latinské Ameriky) přicházejí v úvahu rovněž etnické rozdíly. Jestliže se však výrazně uplatňují především v Mexiku, je to důsledek toho, že si tamní Indiáni uchovali přes celé tři staleté období špa-

nělského útisku nejen dosti vitality, nýbrž i tvůrčího ducha, takže z jejich řad mohli vyrůst i vůdcové celonárodního formátu.

Jinak v Severní a Jižní Americe nebylo mezi samotnými revolučními směry velkých rozdílů. Těžiště moci zde kmitalo v podstatě mezi revolučním středem a odpůrci revoluce.

S těmito výhradami lze ve všech sledovaných revolucích konstatovat nápadnou shodu. Po druhém výbuchu následuje protirevoluční ofenzíva vojsk mateřské země. V Nizozemí je to Albova kampaň vrcholící dobytím Haarlemu (1573), v Severní Americe britský útok vrcholící dobytím Filadelfie (září 1777), v Latinské Americe vyhnání Bolívara z Venezuely (1815) a potření Morelova odboje v Mexiku (téhož roku). Tato fáze představuje *třetí stlaček* revolučního procesu. Poměrně brzy se však poměr sil obrací. V Nizozemí nastává *obrat* odvoláním Alby a porážkou Španělů u Leydenu (1574), v Severní Americe bitvou u Saratogy (říjen 1777), v Jižní Americe novými akcemi — San Martinovou z Argentiny směrem na Peru (1817), Bolívarovou ve Venezuele (1818) a v Mexiku povstáním kreolů (1820).

Tímto obratem je již další zdárný průběh revolučního procesu v podstatě zachráněn. Nová problematika však vzniká z územního členění prostoru, o nějž se vede zápas. Tato otázka se stává nejvýznamnější a nejdramatičtější v revoluci nizozemské. Je to důsledkem převahy různých směrů v různých částech země a důsledkem zmíněného již regionálního partikularismu. V odbojných provinciích na severu upevňuje moc revoluční levice — kalvinisté, zatímco španělský režim se na jihu zmírňuje. V roce 1576 se však i zde revoluce znovu rozhořívá. V Bruselu dochází k převratu, kterým se pod vedením kalvinistů obnovuje někdejší měšťanská samospráva. Je to již *třetí výbuch* v průběhu nizozemské revoluce. Generální stavby, které jsou reprezentantem revoluční pravice a jsou ochotny spokojit se tradiční stavovskou autonomií provincií, nepříznivě pocíťují jednak tlak vítězné levice ve svém sídle, jednak řádění vzbouřených španělských žoldnéřů, a usilují

¹⁰ Srv. Josef Polišenský, *Benjamin Franklin a první americká revoluce*, Praha 1956, s. 29.

¹¹ Podrobný rozbor tohoto aspektu nizozemské

revoluce obsahuje Guy Malengreau, *L'esprit partidariste et la révolution des Pays-Bas au XVIe siècle*, Louvain 1936.

nejprve o smír domácí (1576), pak o smír s korunou (1577), resp. o alternativní dynastické řešení (volba Matyáše Habsburského za generálního guvernéra). Další měšťanské převraty ve vlámských městech jsou na jedné straně reakcí na ústupnou politiku generálních stavů, na druhé straně tuto politiku ještě více podněcují. Vyhrocením protikladů dosahuje rozkmit vrcholu. Smír valonských provincií se španělským guvernérem (1579) vytváří ideově organizační předpoklad k územnímu rozštěpu nizozemské revoluce. Proti arrasské unii, která je kompromisem revoluční pravice s kontrarevolucionáři¹² a která má územní základnu na valonském jihu, se vytváří unie utrechtská, sdružující revoluční levice a střed s územním základem na severu. *Územní rozštěp* je institucionalizován. Další vývoj na severu a jihu je zcela odlišný.

Nezdařené pokusy o dynastickou alternativu na jihu s vévodou z Anjou otevírají prostor pro španělskou ofenzivu. Měšťanské režimy ve vlámských městech, které nedovedly vytvořit ani politicko-hospodářský systém odpovídající potřebám současnosti (obnovily obecní ústavy 14.—15. století¹³), ani vojenskou federaci schopnou hájit jejich společné zájmy¹⁴, postupně podléhají španělské ofenzivě (1584—5).

Ve vlámské oblasti tak dochází k typickému *zvratu* revolučního procesu. Na rozdíl od revolučních procesů vertikálních nepostihuje tento zvrát celou zemi, zato je však — z hlediska historického dohledu několika století — zvratem definitivním.

Neshody mezi revolučním středem a levicí otevírají cestu pro přímou intervenci Anglie. Bezohledné uplatňování jejich velmocenských zájmů však přivádí revolucionáře k odmítnutí cizí účasti a k zdůraznění vlastní cesty¹⁵. Zničení španělského loďstva ve válce s Anglií (1588) usnadňuje vojenskou pozici severního Nizozemí: jeho vnitřní poměry se postupně konsolidují na kompromisní pozici revoluční levice a revolučního středu, v němž se pomalu začínají diferencovat dvě křídla:

aristokraticko-vojenské pod vedením společného vojevůdce Severu — Mořice Oranžského, a měšťanskopodnikatelské pod vedením amsterodamského předáka Jana Oldenbarnevelta.

Konsolidační proces na jihu začíná až nástupem nového guvernéra — arcivévody Alberta (v r. 1598). Další vojenské úspěchy Mořicovy oslabují španělské naděje na znovudobytí severních provincií. Zde však současně vzniká obava před vytvořením režimu osobní moci úspěšného vojevůdce. Touha po ekonomickém uplatnění, jehož plnost musela být odkládána v důsledku požadavků války, pro něž však byly vytvořeny předpoklady pádem a hospodářským úpadkem blokováných Antverp, je na severu rovněž pohnutkou mírových tendencí. Jejich souběh na severu i jihu vede k jednání, které r. 1609 vyústuje v uzavření příměří mezi severním Spojeným Nizozemím a španělským královstvím, pod jehož vládou zůstávají jižní (valonské i vlámské) provincie.

Tím vlastní revoluční proces v Nizozemí končí. Vyústuje *územní delimitací dvou kompromisních pozic*, na severu revoluční levice a revolučního středu, na jihu kontrarevoluce a revoluční pravice, pozic, které se předtím, během cca dvaceti let na severu a během cca deseti let na jihu, konsolidovaly způsobem připomínajícím konsolidační závěry revolučních procesů vertikálních.

V anglo-americké revoluci není rozkmit zdaleka tak výrazný jako v revoluci nizozemské. Tam se vytváří protiklad především mezi odbojáři a lojalisty (toryi), jejichž počet se odhaduje na přibližně jednu třetinu osadníků¹⁶. Kromě toho ani stoupenci odboje zpočátku většinou na úplné odtržení nepomýšlejí. Teprve v roce 1776, na třetím již kontinentálním kongresu, se zdaří separatistům prosadit své záměry.

Většina národa nebyla však ani v této době, jak se domnívá Edwards, stále ještě zralá k takovému řešení¹⁷. Mezi stoupenci nezávislosti se rýsují dvě křídla: konzervativní, jehož představitelem je zejména

¹² Sociologickými aspekty nizozemské revoluce se vedle citované již práce Clistovonovovy zabývá m. j. P. Geyl, *The Revolt of Netherlands (1555—1609)*, Londýn 1932.

¹³ Srv. Henri Pirenne, op. cit. s. 285—287.

¹⁴ Srv. Guy Malengreau, op. cit. s. 211n.

¹⁵ Anglický hrabě Leicester, který od ledna 1586 do září 1587 zaujímal místo guvernéra v severních provinciích, je v jistém smyslu — po Matyášovi

Habsburském a vévodovi z Anjou — již třetím Sigmundem Korybutem nizozemské revoluce. Jeho vyhnání z Nizozemí na sklonku roku 1587 připomíná Rokycanův protikorybutovský převrat v Praze roku 1427.

¹⁶ William Z. Foster, *Outline Political History of the Americas*, New York 1951, s. 131.

¹⁷ Lyford P. Edwards, *The Natural History of Revolution*, 2. vydání, New York 1965, s. 151—152.

Washington, a liberální, kam je možno vedle Adamse a Paina zařadit Franklina a Jeffersona. Jednotlivé směry v anglo-americké revoluci postupně konvergují k jednomu typu, jehož cílem je politická samostatnost umožňující mimo jiné nerušený rozvoj sociálně ekonomické struktury angloamerické komunity. Za tím účelem se ruší poslední přežitky feudálních společenských vztahů, otroctví se však ruší jen v severních státech Unie¹⁸. Lojalisté, kteří se nemohou smířit s novým stavem věcí, odcházejí, a to většinou do Kanady, která po uzavření míru roku 1783 zůstává pod britskou vládou. Územní rozštěp britské Ameriky je tak — podobně jako v Nizozemí — jedním z výsledků revolučního procesu. *Smír a územní delimitace* tvoří v obou případech koncovku vlastní revoluce.

Delimitací a smírem končí i horizontální revoluce hispano-americká. Poslední španělské posádky na jihoamerickém kontinentě v Peru byly vyhnány roku 1826, současně však bylo potlačeno druhé již povstání na Kubě. Kontinent je ztracen, ostrovy zůstávají koloniemi. Roku 1829 je odražen španělský pokus o znovudobytí Mexika, jehož samostatnost španělská vláda posléze roku 1836 uznává. Samostatnost ostatních zemí, na něž se španělsko-americké impérium rozpadlo, uznávala španělská vláda postupně, a to v rozpětí let 1840 až 1894. Počítala zřejmě s tím, že se jí diferencovaným postupem vůči politicky nejednotným silám podaří aspoň něco zachránit. Fakticky se o to pokusila v Peru, jak ještě ukážeme v dalším textu.

V osamostatnělé Španělské Americe se politická situace konsoliduje velmi obtížně. Hranice mezi jednotlivými nově vzniklými státy jsou často předmětem sporu a existence některých států jako Ecuadoru nebo Uruguaye je brána v pochybnost. Těžiště moci většinou kmitá mezi revolučním středem a revoluční pravicí. Tak je tomu zejména v Mexiku. Úspěšný výbuch v roce 1820 přinesl do popředí síly, jimž vůbec nešlo o strukturní změny, ale jen o výměnu vládnoucí garnitury. Iturbide i Santa Anna představují revoluční pravici, která však není schopna řešit akutní sociální

problémy a udržet stabilitu režimu. Teprve liberální hnutí pod vedením Benita Juareze vytváří sociální vektor schopný větší akce. V padesátých letech 19. století se tak aktualizuje vnitřní problematika mexické společnosti a v kombinaci s novou cizí intervencí nastává první fáze vertikálního revolučního procesu (1855—1872)¹⁹.

Je pozoruhodné, že vertikální problematika zůstává do jisté míry nevyřešeným dědictvím všech tří horizontálních revolucí zde sledovaných. Můžeme říci, že všechny tyto revoluce mají přinejmenším svůj *rozkmitový (vertikální) epilog*. A nejen to, všechny tyto revoluční procesy mají svou dohru i v oblasti vlastní horizontální problematiky. Jsou doprovázeny ještě menší reprízou zápasu původních partnerů v osvobozovací boji, reprízou, v níž vzhledem k poměru sil nemůže jít už o více než o výhodnější stanovení hranic — tedy o *epilog delimitační (horizontální)*.

Vertikální epilog se v Severní Americe projevuje především v rozporu mezi stoupenčí silné ústřední vlády na straně jedné a stoupenčí maximální autonomie jednotlivých osad (států) na straně druhé. Unie se ocitá na pokraji občanské války. Ústavně právní krize je však — pro danou dobu — celkem úspěšně vyřešena kompromisem v letech 1787—1789²⁰. Toto řešení však neodstranilo podstatné rozdíly v politicko-hospodářské struktuře severních a jižních států. Jejich koexistence musela dříve či později propuknout v otevřený konflikt. Došlo k němu a byl řešen občanskou válkou v letech 1861—1865. Její horizontální povaha sotva může překlenout stěžejní problematiku sociálně ekonomické formace, o jejíž výsledný a jednotný ráz se na území celých Spojených států bojovalo.

Horizontální epilog byl v anglo-americké revoluci záležitostí méně významnou. Šlo o britsko-americkou válku z let 1812—1814 (o tzv. druhou válku za nezávislost). Ukázala se v ní rovnováha sil a mírem byl obnoven status quo.

V nizozemské revoluci vystoupila vertikální problematika do popředí ještě před uzavřením příměří mezi Spojeným Nizo-

¹⁸ Jižní státy setrvaly na stanovisku, že lidská práva přísluší jen bělochům (Jacques Godechoat, op. cit. s. 39).

¹⁹ Blíže o této problematice srv. např. Raymond

Vernon, *The Dilemma of Mexico's Development*, Harvard, Cambridge, Mass., 1963.

²⁰ Srv. P. Darmstaedter, *Die Vereinigten Staaten von Amerika*, Leipzig 1909, s. 85.

zemím a Španělskem. Měla dvojí aspekt: politický (stoupenci přiměřeli se Španělskem a stoupenci pokračující války) a ideologický (stoupenci nekompromisní Kalvínovy nauky o predestinaci [tzv. gomarovci] a stoupenci pojetí, které nevylučovalo součinnost člověka na utváření jeho transcendentního osudu [tzv. arminiovci])²¹.

Radikální hledisko politické, jehož představitelem byl Mořic Oranžský, postupně splývalo s radikalismem náboženským, jehož hlasatelem byl Gomar, a umírněnost stanovisek vedla k sblížení předáka holandské buržoazie Jana Oldenbarnevelta s arminiovci. Deset let po uzavření příměří se Španělskem dosáhl spor vrcholu. Roku 1619 zavrhl synoda protestantských duchovních v Dordrechtu Arminiovu koncepci a zvláštní tribunál odsoudil Oldenbarnevelta k smrti.

Vítězstvím koalice oranžistů s gomarovci končí rozkmitový epilog nizozemské revoluce (v oblasti jejího vítězství na severu) a vytváří se předpoklad k epilogu delimitačnímu. Ten následuje ze španělského podnětu v roce 1620 a tvoří jednu z front třicetileté války. Přes počáteční španělské úspěchy končí zápas převahou Spojeného Nizozemí, které roku 1648 dosahuje od Španělska nejen definitivní uznání své samostatnosti, nýbrž i územní ústupky.

Pokud se týká revoluce hispano-americké, ukázali jsme, že její vertikální epilog přerostl v Mexiku v plný revoluční proces, a to o dvou časově oddělených fázích (1855–1872 a 1911–1942). Podobné tendence se projevovaly i v Jižní Americe, aniž se však rozrostly do souvislého revolučního procesu. Teprve ve 20. století se zde vytváří situace, kterou lze charakterizovat jako náběhovou v tomto smyslu. K delimitačnímu epilogu v pravém slova smyslu došlo jednak v Peru, jednak na Kubě. Roku 1864 využila španělská vláda příznivé mezinárodní konstelace (občanská válka v Americe a francouzský zákrok v Mexiku) a pokusila se o znovudobytí Jižní Ameriky. Vyslala vojenskou expedici do Peru; za podpory sousedních států však Peruánci invazi odrazili (1865). Na

druhé straně politické hranice však zůstávala stále Kuba, a to přes opětovné revoluční pokusy (1848–1851 a 1868–1877)²². Delimitační epilog šedesátých let tak skončil — včetně Mexika — obnovou statu quo.

V Mexiku nabyl horizontální epilog zvláštního rázu, a to tím, že byl nesen nikoli španělskou, ale francouzskou intervencí (1862–67); jí nešlo o vytvoření předrevolučních poměrů, ale o upevnění revoluční pravice pod dynastií závislou na Francii. Francouzský zákrok se zde ovšem střetl s první fází vertikálního revolučního procesu a v tomto smyslu pomohl vytvořit sociální vektor, který mohl jen utužit tendence k radikálnějšímu řešení vertikální problematiky.

Na základě uvedeného průběhu tří horizontálních revolucí můžeme jejich hlavní fáze znázornit v grafech 1, 2 a 3. Jejich konstrukce je obdobná, jako v předcházejícím článku. Na vodorovné ose je nanášen čas. Nahoře jsou uvedeny letopočty v pravidelných intervalech, dole letopočty hlavních událostí s charakteristikou příslušné fáze revolučního procesu. Na svislé ose jsou nanášeny jednotlivé směry neboli pozice, které se v revoluci střetaly. Vzhledem k tomu, že většinou nešlo o stabilní a vyhraněné politické směry, jsou zde tyto pozice označeny jednoduchým způsobem bez ohledu na to, zda byl příslušný směr u moci nebo zda nějak přežíval v potlačované formě. Rozdílnost poměrů v jednotlivých oblastech by ostatně ani nedovolovala přesnější závěry.

Tečkovaná čára označuje přibližný posun těžiště moci. Od doby, kdy se mocenská konstelace začala v jednotlivých oblastech vytvářet odchylně (od fáze rozštěpu), křivka těžiště moci se rozděluje. Každý její proud je označen názvem příslušné země. V případě, že se určitá fáze týká jen některé z těchto zemí, je to rovněž označeno příslušnou odvolávkou v závorce.

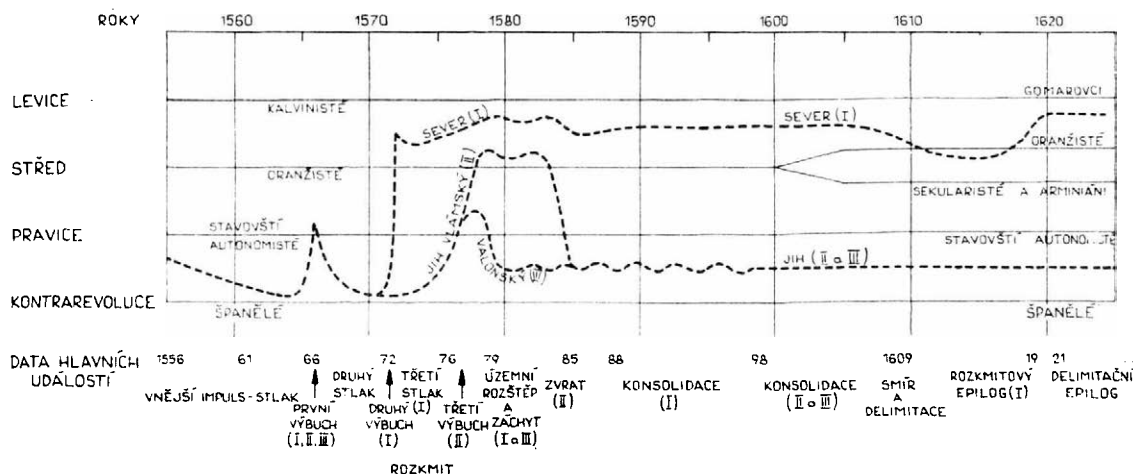
Legenda k hlavním událostem je obsažena v poznámkách ke grafům.

²¹ Srv. Otakar Odložilík, *Nizozemí a Anglie v první polovině 17. věku*, Dějiny lidstva, Praha 1939, díl 6, s. 26.

²² Teprve páté povstání Kubánců proti španělské vládě v letech 1895–98 bylo natolik úspěšné, že Kuba přestala být španělskou kolonií. Stala se

však závislou na Spojených státech (formálně do roku 1934, fakticky i potom). Snad právě tato okolnost, jakož i opožděná horizontální emancipace spoluvytvářely podmínky pro revoluční řešení vertikální problematiky v letech 1953–1959.

NIZOZEMÍ

Nizozemí

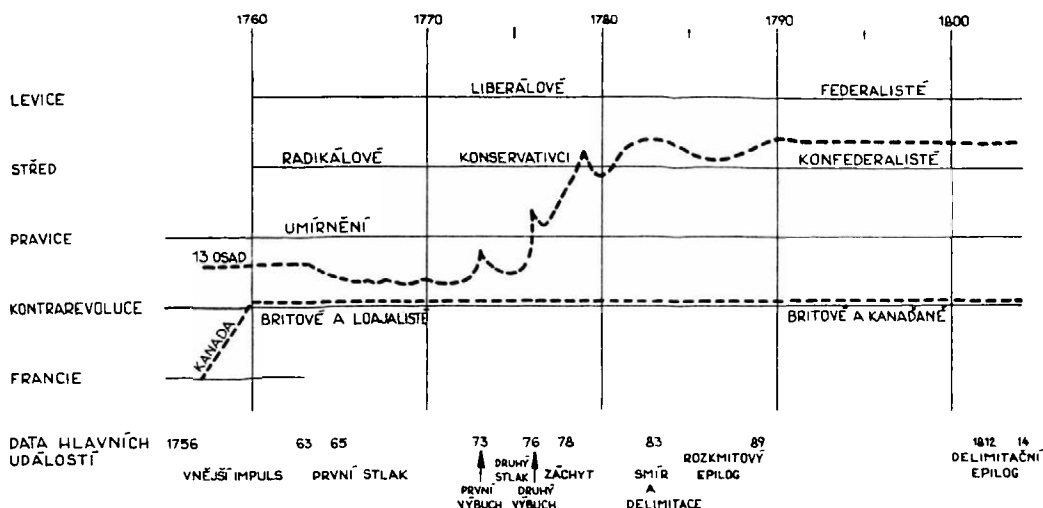
	Vnější impuls		Třetí stlak
1555	rozdělení říše Karla V a nástup Filipa II	1573	pád Haarlemu, odvolání Alby
	První stlak	1574	kalvínský synod v Dordrechtu, zmírnění španělského režimu
1556—7	hospodářská omezení Nizozemců	1575	marný pokus o smír
1559—61	reforma církevní organizace, intenzifikace protikacířských opatření		Třetí výbuch (vlámský jih)
1561	počátky sociálního vření	1576	vzpoula španělských posádek, měštanský převrat v Bruselu, pokus o domácí smír (Gentská pacifikace)
1565	svaz kompromisu	1577	smilouva generálních stavů se španělským guvernérem, Brusel proti, měštanský převrat v Gentu, generální stavy povolávají Matyáše Habsburského, vítězství Španělů nad nimi
1566	manifest gézů místokrálovně, obrazoborecké bouře, odvolání inkvizice	1578	Španělé vyhnáni z Amsterdamu, měštanské převraty v Bruggách, Antverpách a dalších vlámských městech
	Druhý stlak		Územní rozštěp a záchyt
1567	znovuutvození, Alba v Bruselu	1579	smír valonských provincií se španělským guvernérem (arrasská unie), utrechtská unie na severu, šíření selského odboje na vlastní pěst,
1568	kontrarevoluční teror, lesní a mořští gézové, vojenské akce Viléma Oranžského, snahy o zahraniční pomoc za případné anexe	1581	oranžistický převrat v Gentu sesazení Filipa II, povolání vévody z Anjou
1571	zavedení španělské daně z obratu — alkabaly	1583	vyhnání vévody z Anjou
	Druhý výbuch (sever)		Zvrat na vlámském jihu
1572	Anglie uzavírá své přístavy mořským gézům, jejich záchyt v Seelandu, nástup v Holandsku a na východě (oranžisté), revoluční teror na severu, shromáždění holandských stavů v Dordrechtu	1584—5	španělská ofenzíva, postupný pád vlámských měst
	Rozkmit	1585—7	Leisterovo působení na severu
	protiklad mezi kalvinisty a oranžisty, krátkodobá a dílčí intervence Anglie a Francie	1586	Oldenbarnevelt právním rádcem holandských stavů

ŘÍMSKÉ ČÍSLE OZNAČUJÍ ZEMĚPISNÝ DOSAH

Konsolidace na severu
 1588 zničení španělského loďstva při útoku na Anglii
 1590—91 španělsko-francouzské boje, úspěchy Mořice Oranžského
 Konsolidace na jihu
 1596 arcivévoda Albert španělským guvernérem
 1600—4 další úspěchy Mořice Oranžského, obavy z jeho diktatury na severu, začátek sporu mezi gomarovci a arminiovci
 Smír a delimitace
 1606 začátek jednání o příměří
 1609 uzavření příměří mezi Spojeným a Španělským Nizozemím

Rozkmitový epilog na severu
 1610 arminiovská remonstrace
 1618—19 Dordrechtská synoda — vítězství Gomarovců
 1619 poprava Oldenbarnevelta
 1620 Španělsko váže setrvání v příměří na nesplnitelné podmínky
 Delimitační epilog
 1621 obnova války se Španělskem
 1629—37 španělské neúspěchy
 Závěrečný smír
 1648 Westfálský mír — definitivní delimitace

BRITSKÁ AMERIKA

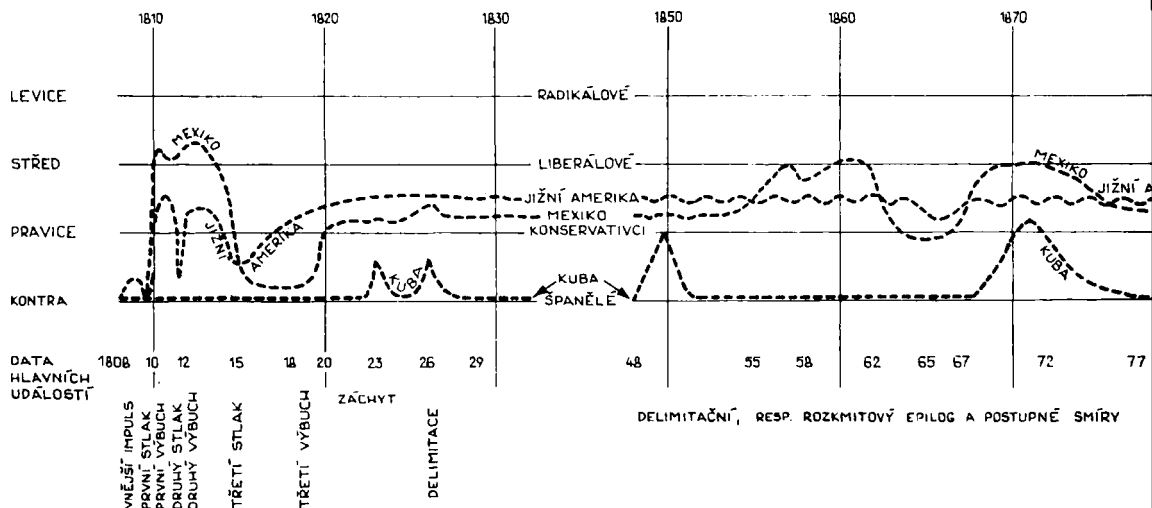
Britská Amerika

Vnější impuls
 1759—60 britský zábor Kanady
 První stlak
 1763 britsko-francouzská mírová smlouva, zákaz stěhování osadníků za Apalačské hory
 1764 britské pokusy o přísnější dodržování zákonů omezujících hospodářská práva osadníků a o zvýšení jejich daňového břemene
 1765 kolkový kongres, petice králi, zesílení britských posádek, Quartering Act
 1766 Sons of Liberty, odvolání kolkového zákona
 1767 parlament rozšiřuje celní poplatky
 1770 bostonská srážka, zrušení dovozních cel s výjimkou čaje, korespondenční výbory
 První výbuch
 1773 čajová bouře v Bostonu

Druhý stlak
 1774 omezení občanských práv osadníků, první kontinentální kongres
 1775 New England Restraining Act
 Druhý výbuch
 srážka u Lexingtonu, druhý kontinentální kongres
 1776 vyhlášení nezávislosti, deklarace lidských práv, nástup britské armády
 Záchyt
 1777 dobytí Filadelfie Brity, vítězství Američanů u Saratogy, konfедераční články
 1778 francouzsko-americká aliance, podpora Španělska a Nizozemí
 1779 zásah francouzského expedičního sboru
 1779—80 upevnění britské pozice na jihu
 1781 kapitulace Britů u Yorktownu

	Smír a delimitace	1788—9	zápas o její přijetí ústavními konventy států
1783	uzavření míru	1793	projevy válečných tendencí
	Rozkmitový epilog		Delimitační epilog
1783—7	politická a finanční krize Unie, celní válka států	1812	nová britsko-americká válka
1787	kompromisní federální ústava		Závěrečný smír
		1815	mír na základě statu quo

ŠPANĚLSKÁ AMERIKA

Španělská Amerika

	Vnější impuls		Třetí výbuch
1807—8	Napoleonova okupace Španělska	1818	obnovení Bolívarova odboje ve Venezuele a vyhlášení republiky
1808	změna na trůnu	1819	vyhlášení republiky Kolumbie
1808—10	svolávání městských rad a jejich neochota uznat nový režim	1820	San Martin v Peru, vznik republiky Ecuador, povstání Kreolů v Mexiku
	První tlak		Záchyt
1809—10	potlačení těchto rad (kromě Buenos Aires)	1821	porážka Španělů ve Venezuele, vyhlášení republiky Peru, vyhlášení císařství v Mexiku (Iturbide)
	První výbuch	1823	zmařené povstání na Kubě, konec císařství v Mexiku, nebezpečí zákroku Svaté aliance — Monroe
1810	povstání ve Venezuele (Miranda) a v Mexiku (Hidalgo)	1825	vyhlášení republiky Bolívie
	Druhý tlak		Delimitace
1811—12	jejich potlačení	1826	vyhnání poslední španělské posádky (z Callao v Peru), druhé zmařené povstání na Kubě
	Druhý výbuch	1829	španělský pokus o znovudobytí Mexika odražen
1811	obnovení odboje v Mexiku (Morelos)		Postupné smíry
1812	obnovení odboje ve Venezuele (Bolívar)	1836	Španělsko uznává nezávislost Mexika
1813	první vyhlášení republiky v Mexiku	1840—1859	Španělsko uznává nezávislost Ecuadoru, Chile, Venezuely, Bolívie, Nicaraguy, Argentiny a republiky Costa Rica
1814	San Martin vrchním velitelem v Argentině		
	Třetí tlak		
1815	potlačení odboje v Mexiku i Venezuele		
1816	vyhlášení republiky v Argentině		
1817	San Martinův přechod And, vznik republiky Chile		

1848—51 třetí zmařená povstání na Kubě
 1855 reformní hnutí — Benito Juarez
 1857 liberální ústava
 1858 válka mezi konzervativci a liberály
 1860 vítězství liberálů
 1862 francouzská invaze do Mexika
 1864 Maximilián Habsburský mexickým císařem

1865—6 španělská invaze do Peru odražena
 1867 porážka Francouzů v Mexiku, po-prava Maximiliána
 1868—77 čtvrté zmařená povstání na Kubě
 1872 Juarezova smrt
 Závěrečné smíry
 1859—94 Španělsko uznává nezávislost ostat-ních států, které se od něho od-trhly v letech 1820—1826.

Z uvedených grafů a tabulek je vidět, že průběh horizontálního revolučního procesu vykazuje ve všech třech případech nápadné shody, že se však zároveň dosti liší od průběhu revolučního procesu vertikálního²³, a to především v těchto bodech:

První impuls je vnější a projevuje se nějakou formou tlaku na stávající politicko-hospodářskou strukturu, resp. ideový vývoj v zemi. Tento tlak je důsledkem změny vztahů mezi mateřskou a koloniální zemí.

Propuknutí revoluce je několikeré; revoluce začíná sérií výbuchů, během nichž se revoltující oblast diferencuje. Kritériem je jednak vztah k mateřské zemi, jednak vztah jednotlivých území navzájem. Rozkmit zde má spíše prostorový (horizontální) než stratifikovaný (vertikální) ráz.

Územní rozštěp umožňuje několikeré řešení problematiky. Nedochází k zvratu, který by postihl revoluční proces v celé zemi. V důsledku toho neprobíhá křivka těžiště moci oním způsobem, který charakterizoval revoluci českou, anglickou a francouzskou, tj. přes restaurační kompromis a tlak ke konsolidačnímu převratu na pozici revolučního středu.

Revoluční proces horizontální vyúsťuje ve všech třech případech do polarizační koncovky: na území úspěšné revoluce na pozici někde v průsečíku revolučních směrů, a na území, kde se revoluce nezdařila (nebo jako v případě Kanady k ní vůbec nedošlo), zůstává těžiště moci na pozici

kontrarevolučních sil, popřípadě se mírně vychyluje do pozice kompromisu s revoluční pravici (případ Španělského Nizozemí).

Ve všech těchto případech má revoluční proces ještě zvláštní dohru (epilog) o dvou dějstvích, vertikálním (rozkmitovým) a horizontálním (delimitačním). Zatímco delimitační epilog končí definitivním smírem a stanovením hranic, rozkmitový epilog v sobě případně skrývá zárodek dalšího revolučního procesu, tentokrát vertikálního²⁴. Tato nová tendence k revolučnímu řešení je tím větší, čím méně se v souvislosti s národní revolucí podařilo vyřešit i aktuální problematiku sociální.

Резюме

Ярослав Крейчи: Социологический модель революционного процесса (Продолжение)

Как уже было сказано в первой части этой работы (см. Социологический журнал № 2 за 1968 год) главные вариации выразительных типов революционных процессов (которые не должны отождествляться с единственными революционными попытками или «цоупс д'етат») даны степенно независимости страны от внешнего мира. Революционные процессы, вытекающие из внутренних противоречий и переходящие в структуральные изменения всего общества, проходящие революцией, были обозначены вертикальными а революционные процессы, вытекающие из напряженности между господствующей и зависимой страной и переходящие в освобождение зависимой страны от страны господствующей; а в структуральных изменениях освобожденной страны, как горизонтальные процессы.

²³ Toto zjištění mimo jiné potvrzuje oprávněnost naší diferenciace a typizace revolučních procesů (srv. články v č. 2 1968 Sociologického časopisu). Ukázkou nediferencovaného přístupu k revoluční problematice je např. James C. Davies, *Toward a Theory of Revolution*, American Sociological Review, 1962/1, s. 5—19, kde se srovnává průběh ruské revoluce z roku 1917, egyptské z roku 1952 a tzv. Dorrový rebelle z roku 1842 v americkém státě Rhode Island (!). Je pochopitelné, že na zjevch tak nápadně odlišné dimenze a odlišného sociálního účinku nemůže dojít k specifitějším závěrům než k takovým, jaké vyplývají z předpokládané obecné poučky, a to, že k revoluci dochází tehdy, když mezera mezi lidskými potřebami a jejich aktuálním uspokojováním přesáhne jistou snesitelnou míru.

²⁴ Zcela jinou typologii revolucí navrhuje Chalmers Johnson, *Revolution and the Social System*, Hoover Institution Studies, Stanford University 1964. Jeho šest „ideálních typů“ (jacquerie, milénární rebelle, anarchistická rebelle, jakobinsko-komunistická revoluce, spiklenecký převrat a militarizované masové povstání) lišících se navzájem podle čtyř kritérií (cil revoluční činnosti, společenská kvalifikace revolucionářů, revoluční postuláty nebo ideologie a okolnosti, zda revoluce vypukla spontánně či zda byla „kalkulována“) vystihuje však spíše jednotlivé fáze revoluce, popřípadě její za-měření a zejména techniku, nikoli však plnost revolučního procesu v jeho časové a věcné kontinuitě. K této otázce se však ještě vrátíme v zá-věrečné stati seriálu článků o revolučním procesu.

Кроме того категория вертикальных революционных процессов была разделена на: а) процессы, в которых собрание проблем ведущих к вспышке революции было поставлено под влияние иностранной цивилизации (культуры),

б) процессы, в которых революционная вспышка и решения были наведены только внутренними силами соответствующей страны и сформированы традициями и творческими силами цивилизации (культуры) к которой принадлежала.

Как пример первой группы можно привести китайскую революцию в этом веке. Равным образом сюда необходимо зачислить процесс русской и турецкой революций. Революции чешская, английская и французская изучались как примеры второй группы. Были избраны как эмпирическая база для формулировки первого обобщающего гипотеза, действительность которого ограничена определяющим типом революционных процессов (т. е. вертикальных, без влияния иностранных цивилизаций).

В этой статье сформулирован и другой гипотез, наглядно изображенный в графике и разработан на основе исторического учета революций голландской, англо-американской и испанско-американской и резюмирующей типичные знаки горизонтального революционного процесса следующим способом:

1. Революции предшествует долгий период напряжения между иностранным правительством и зависимой страной, стремящейся сохранить свои институты как гарантию местных интересов.

2. Перемещение имущества и направление воспитания в пользу некоторых слоев за исключением правящего класса (с последствиями из этого вытекающими) возникают одинаково как в вертикальном революционном процессе. Однако главный революционный импульс дается или нововещанием нажимом иностранного правительства, направленным на более строгое обладание зависимой страной, или иностранным вмешательством, которое после ослабления союза между правящей и обладаемой страной — делает иностранное государство еще более неприметным.

3. Первая «сжимаемость» ведет к вспышке насилия (первый революционный взрыв) и прокламации компромисных условий сосуществования с до сих пор всеобщим признанным господством до сих пор владеющей страной.

4. Эти движения подавляются силой (второй сжим). Однако успех контрреволюционеров имеет краткое продолжение.

5. Следует период волнений и вспышек (взрыв и сжимаемость), в течение которых революционное движение приобретает почву и

6. дифференцируется согласно степени радикальности требований его соответствующих групп. В отличие от вертикального процесса дифференциация имеет здесь также территориальный характер. Зависимая страна делится на две (или примерно больше) части с различным дальнейшим развитием.

7. На одной территории комбинированные силы революционного центра и левые партии захватывают власть в свои руки. На второй

территории контрреволюционное иностранное правительство приобретает господство с тем, чтобы приобрести достаточную поддержку со стороны туземного населения или подавить все революционные силы (здесь нажим окончательный).

8. До сих пор разбитые боевые фронты (иногда разбиты не только с точки зрения территориальной, но также с точки зрения сопернических стран) консолидируются, борьба принимает междугосударственную войны.

9. Не существует экспансия революционных армий в внешний мир (как это бывает в случае вертикального процесса в рамках одной цивилизации, т. е. в случае чешской, французской и английской революций). Правящая страна находится достаточно далеко, чтобы могла быть прямо затронута революционной активностью. Ее возможные внутренние противоречия решаются иными способами. Иные вмешивающиеся страны проявляют интерес к ослаблению колониальной власти и поэтому интригуют в пользу восставшей страны, где намериваются ввести свое влияние. Вопросы крестовой войны против революции или не касается, или такой вопрос ставится по отношению его можно легко ликвидировать иной чужой помощью.

10. Как только борьба достигнет более или менее ясной границы а результат возможной дальнейшей войны становится неясным, обе соперничающие стороны приходят к мысли мира или перемирия, предлагаю распределение пространства бывшей колониальной территории. Эта мысль тем приемлемее, чем более различная территория по линии этнической и географической была объединена под иностранным (колониальным) правительством.

11. Однако такое перемирие невыгодно радикалам на одной или обеих сторонах новой границы. Революционная война имеет эпилог. Равным образом имеет эпилог дифференциация в лагере революционеров. Первый (горизонтальный) эпилог это регулярная война между двумя независимыми странами, результатом которой является или новое установление границ или подтверждение «стату кво» с ясным признанием освобожденной страны или стран.

12. Второй (вертикальный) эпилог это открытый конфликт революционных групп (левых и средних) в соответствующей стране. Борьба этих групп до этого времени удерживалась совместным интересом лицом к лицу контрреволюционным силам. Результатом этого вертикального эпилога является перемещение господствующего центра тяжести по направлению налево. Это способствует осуществлению некоторого более глубокого структурального изменения в политической или экономической системе. Постоянное вертикальное напряжение в освобожденной стране возможно подготовляет почву для нового революционного решения, на этот раз развивающееся как чисто вертикальный революционный процесс, как этому было в Мексике.

Обзор случаев квалифицированных по указанным трем типам революционных процессов будет указываться и в дальнейших номерах упомянутого журнала.

Summary

Jaroslav Krejčí: A Sociological Model of the Revolutionary Process (Continued)

As has already been stated in the first part of this article (see Sociological Review, No. 2, 1968), the main variation of the distinct types of revolutionary processes (which are not to be confused with mere revolutionary attempts or coups d'état) is given by the degree of the country's independence on the outside world. The revolutionary processes ensuing from internal contradictions and resulting in structural changes of the whole society undergoing the revolution are called vertical processes, and those ensuing from tensions between a ruling and a dependent country and resulting in the detachment of the latter from the former and in structural changes in the detached country are called horizontal processes.

In addition to that, the category of vertical revolutionary processes is subdivided into a) those where the set of problems leading to the outbreak of the revolution was decidedly influenced by a foreign civilization (culture), and b) those where the revolutionary explosion and solution were brought about only by the internal forces of the country concerned and moulded exclusively by the traditions and creative forces of the civilization (culture) to which it belonged. As an example of the former group the Chinese revolution of the present century may be quoted. Similarly the Russian revolutionary process belongs here, as well as the Turkish revolution. As examples of the second group the Czech, English and French revolutions have been studied. Their cases have been chosen as the empirical base of the formulation of the first generalizing hypothesis, the validity of which is, of course, limited to the defined type (i.e. vertical) without the influence of foreign civilizations) of revolutionary processes.

In the second part of the article, another hypothesis is formulated and entered in graphs. It is elaborated on the historical evidence of the Netherlandish, Anglo-American and Hispano-American revolutions and summarizes the typical features of the horizontal revolutionary process in the following way:

1. The revolution is preceded by a prolonged period of tension between the alien rule and the dependent country which tries to preserve its distinct institutions as a safeguard of local interests.
2. Shifts of property and education in favour of some strata outside the ruling class, with the hence ensuing consequences, occur similarly as in the vertical revolutionary process. However, the main revolutionary impulse is given either by an intensified pressure of the alien rule aiming at a stricter control of the dependent country, or by foreign interference which, after having weakened the link between the ruling and the dependent country, makes the reimposition of alien rule more repugnant.

3. This first „compression“ leads to the outbreak of violence (the first revolutionary explosion) and to the proclamation of compromise-terms of co-existence with the hitherto uncontested supremacy of the ruling country.
4. These moves are suppressed by force (the second compression), yet the success of the counter-revolutionaries is short-lived.
5. A period of successive rallies and routs (explosions and compressions) follows, during which the revolutionary movement gains ground and
6. differentiates according to the degree of radicality of the demands of its respective groups. In contradistinction to the vertical process, the differentiation here assumes also a territorial character. The dependent country splits into two (or temporarily even more) parts with quite a different further development.
7. In one territory, the combined forces of the revolutionary center and left attain supreme power. In the other, the counter-revolutionary alien rule succeeds either in gaining sufficient support from a part of the native population, or in suppressing all the revolutionary forces (the compression here is definitive).
8. The hitherto scattered fronts of the struggle (scattered sometimes not only from the viewpoint of territory but also from the viewpoint of the contending parties) consolidate and the contest assumes the form of an inter-state war.
9. There is no expansion of the revolutionary armies into the outside world (as is the case with the vertical process within the framework of one civilization, i.e. with the Czech, English and French revolutions). The ruling country is far enough to be directly touched by the revolutionary activities and its eventual internal contradictions tend to be solved by another course of events. Other interfering countries are interested in weakening the colonial power and therefore intervene in behalf of the insurgent country, where they eventually intend to assert their influence. There is either no question of a crusade against the revolution, or such a question is posed belatedly and easily ruled out by other foreign help.
10. As the contest settles down to a more or less distinct frontier and the eventual further war becomes undecisive, both the contending parties are brought to the idea of peace or truce on the base of a divided space of the former colonial realm. This idea is the more acceptable, the more ethnically and geographically different territories have been united under the alien (colonial) rule.
11. Yet, such a truce and delimitation are not to the radicals' liking either on one side or on both sides of the new boundary. The revolutionary war has an epilogue, and so has the differentiation in the camp of the revolutionaries. The first (horizontal) epilogue is a regular war between two independent states. Its outcome is either a new delimitation or the confirmation of the sta-

tus quo with a definite recognition of the liberated country or countries.

12. The second (vertical) epilogue is an open conflict of the revolutionary groups (left and center) in the severed country. The struggle of these groups was until then contained by the common interest in the face of counter-revolutionary forces. The outcome of this vertical epilogue is the shift of the power center of gravity further to the left. This makes it possible to effectuate some more

profound structural changes in the political and/or the economic system. A lasting vertical tension in the liberated country eventually prepares the ground for a new revolutionary solution, this time developed as a purely vertical revolutionary process, as was the case with Mexico.

The review of cases classified according to the three above mentioned types of revolutionary processes will be continued in some of the further issues of this journal.